

SCAMMELL, Michael: *Koestler: The Literary and Political Odyssey of a Twentieth-Century Skeptic*
Random House, New York 2009, 698 stran

Vyprávět životní příběh Arthura Koestlera znamená líčit dějiny 20. století a zároveň ukázat příběh vzestupu a pádu specifické kasty vzdělavců, již představovali intelektuálové mezi Dreyfusovou aférou a zbouráním Berlínské zdi. Je to úkol náročný nejen z důvodů velmi dramatického a na zvraty bohatého Koestlerova osudu, jehož dílčí epizody stále vyvolávají kontroverze, ale i vzhledem k nutnosti neustále pozorně a kriticky přihlížet ke konkrétnímu historickému a ideologickému kontextu, na který Arthur Koestler bezprostředně reagoval.

Michael Scammell je zkušeným autorem, který získal literární ocenění za životopis Alexandra Solženicyna (*Solzhenitsyn: A Biography*, 1985) a přeložil do angličtiny díla F. M. Dostojevského, L. N. Tolstého, V. Nabokova a některých dalších ruských spisovatelů. Vyučuje na Kolumbijské univerzitě v New Yorku. Při psaní knihy *Koestler: The Literary and Political Odyssey of a Twentieth-Century Skeptic* odvedl velmi důkladnou práci s různými typy pramenů a vyvaroval se zbytečných spekulací či bulvárních klepů (souvisejících například s Koestlerovým sexuálním životem a okolnostmi jeho sebevraždy).

Kdo byl Arthur Koestler? Středoevropan s židovskými, maďarskými, německými a českými kořeny, sionista, komunista, antikomunista, novinář, uprchlík, exulant, kosmopolita, zahraniční dopisovatel, dramatik, romanopisec, tajný agent ve službách několika mocností, příslušník cizinecké legie, historik a etnolog – amatér, okultista a zájemce o parapsychologii, popularizátor přírodních věd, lamarckista, kritik darwinismu, experimentátor s halucinogenními a psychotropními látkami, odpůrce trestu smrti a zastánce eutanazie. S lehkostí a improvizací inteligentního Forresta Gumpa se pohyboval v elitních intelektuálních kruzích 20. století, aniž se ovšem stal kvůli svému eklekticismu, amatérismu, občasné povrchnosti, tékavosti a podléhání módním vlnám (a pravděpodobně i absenci skutečné geniality) jedním z autentických duchovních vůdců svého věku (tak, jak na to aspiroval například Koestlerův přítel Jean-Paul Sartre). Arthur Koestler nepatřil k aktivním tvůrcům dějin, ale byl spíše jejich symptomem. Pokud bychom měli nalézt jiného intelektuálního dobrodruha, který se s obdobnými dispozicemi pohyboval mezi nejdramatičtějšími epizodami moderní doby, pak by to byl Koestlerův „galský“ bliženeček a velký vzor André Malraux.

Do češtiny byly doposud převedeny tři z Koestlerových pětáctýřiceti knih. Již před druhou světovou válkou to byl spis *Španělsko krvaví* (1937), v porevoluční době Koestlerův pravděpodobně nejznámější román *Tma o polednách* (1992) a zajímavá mikrosonda do dějin sionismu *Zloději v noci* (2006). V českém prostředí došlo při recepci Koestlerova odkazu k jistému kulturnímu nedorozumění. Někteří lamarckisticky zaměřeni biologové vyzdvihli Koestlerovu náklonnost k Lamarckovi a kritické výhrady k Darwinovi, které Arthur Koestler vyjádřil ve své obhajobě rakouského vědce Paula Kammerera v knize *The Case of the Midwife Toad* (1971). Tento Koestlerův příspěvek lze ovšem označit spíše za příležitostný a excentrický exkurs do popularizace přírodních věd než za seriózní podnět do debaty o biologické teorii, která probíhá na zcela od-

lišné úrovni a platformě. Citáty z Koestlerovy studie *The Thirteenth Tribe* z roku 1976 – vesměs vytržené z kontextu – občas „obohacují“ domácí extremistické a antisemitské texty jak v tištěné, tak internetové podobě.¹ Arthur Koestler opravdu vyslovil mínění, že významná část východoevropských aškenázských Židů nepřišla do oblasti Haliče na počátku 16. století z Porýní, ale že šlo o potomky Chazarů, konvertitů k judaismu, kteří od 10. století migrovali pod tlakem Rusů a Mongolů na Západ. Koestlerova hypotéza nebyla původní. Před ním uveřejnili analogickou teorii o chazarském původu východoevropských Židů Hugo Freiherr von Kutschera, Zeki Velidi Togan, Abraham Nahum Poliak, Paul Eric Pahle, Theodore Lothrop Stoddart, Douglas Morton Dunlop a Raphael Patai. Z hlediska soudobého postionismu se s uvedenou ideou vyrovnával například Enter Shlomo Sand v knize *The Invention of the Jewish People* (2009). Výzkum DNA provedený na soudobých židovských populacích chazarskou teorii nepotvrdil.²

Líčení Koestlerova dětství v Budapešti před první světovou válkou připomíná svým nostalgickým tónem *Svět včerejška* od rakouského spisovatele Stefana Zweiga (který obdobně jako Arthur Koestler ukončil svůj život sebevraždou). V roce 1905, kdy přišel Arthur Koestler na svět, se narodil například Jean-Paul Sartre, Elias Canetti, ale také Albert Speer (v Čechách Vladimír Holan, Václav Černý, Jirí Voskovec a Jan Werich). O rok starší než Arthur Koestler byl například Salvador Dalí, Witold Gombrowicz, Pablo Neruda, Jean Gabin, tvůrce americké atomové bomby Robert Oppenheimer, ale také Reinhard Heydrich. V následujícím roce 1906 se narodil Dietrich Bonhoeffer, Samuel Beckett nebo Kurt Gödel. Tento výčet osobností dokládá, proč je podtitul Scammelovy knihy *Literární a politická odyssea* tak přiléhavý. Arthur Koestler měl příležitost se setkat během své bohaté životní pouti rozbourěným oceánem 20. století s legendárními bytostmi, polobohy i příšerami a monstry.

Údobí, kdy střední Evropa byla jedním z ohnisek ideového potenciálu modernity, drasticky ukončila první světová válka. Arthur Koestler, který pocházel z prosperující buržoazní rodiny, byl svědkem ustavení komunistické vlády Bély Kuna, okupace Budapešti rumunskou armádou a zrodu autoritativního meziválečného režimu. Odchází do Vídně, kde studoval od roku 1922 místní polytechniku, a stal se sionistou. Později pobýval jako mladý idealista v palestinském kibucu Ejn ha-Šofet (a své zkušenosti využil v pozoruhodné novele *Zloději v noci*). Rozchod se sionismem znamenal konverzi ke komunismu. Roku 1929 se Arthur Koestler zúčastnil na vzducholoďi Graf Zeppelin polární expedice, v jejímž čele stál Lincoln Ellsworth. O dva roky později vstoupil do Komunistické strany Německa a v roce 1932 cestoval po sovětské Střední Asii. Jako agent Kominterny plnil tajné úkoly během španělské občanské války. Frankisté jej zajali a Arthur Koestler jen na poslední chvíli unikl trestu smrti. Obdobně jako v případě George Orwella vyústila jeho španělská zkušenost do rozčarování a opuštění komunistické strany v roce 1938. Po vpádu německých vojsk do Francie se Arthur Koestler nakrátko ocitl v internačním táboře a poté vstoupil do francouzské cizinecké

1 Teze o chazarské genezi východoevropských Židů využívají antisemitské a islamistické kruhy ke zpochybňování práva státu Izrael na existenci.

2 Butil, Ivo: *Úsvit rasismu*. Triton, Praha 2013, str. 167–168.

legie, nakonec však čekal v Lisabonu v záplavě uprchlíků na vysvobození z kolabující Evropy (kdo by si v této souvislosti nevzpomněl na legendární film *Casablanca*). Úspěšně unikl do Velké Británie, pracoval pro britské ministerstvo informací jako válečný propagandista a v roce 1944 se v Palestině snažil (pod krycí identitou novináře *The Times*) neúspěšně přesvědčit Menachema Begina jako představitele organizace Ir-gun, aby ustal s teroristickými útoky namířenými proti Britům. Po válce získal Arthur Koestler britské občanství a pohyboval se v intelektuálním světě Francie, Velké Británie a Spojených států amerických. V červenci 1949 vystoupil na zakládajícím shromáždění Kongresu pro kulturní svobodu (Congress for Cultural Freedom) v Berlíně, varujícím před nebezpečím komunismu. Svoji pozornost poté obrátil k přírodním vědám a Orientu (navštívil Indii a Japonsko) a zájem o psychedelické zkušenosti jej sblížil s Timothy Learym a Aldousem Huxleyem. V závěru svého života trpěl Arthur Koestler Parkinsonovou chorobou a leukémií. Zemřel vlastní rukou (společně se zcela zdravou manželkou) ve svém londýnském bytě 1. března 1983.

Arthur Koestler prakticky po celý život psal, vyjadřoval se k veřejnému dění, osvojoval si nové věci a jazyky a sbíral další a další informace. Angažoval se. Mýlil se a ze svých omylů se snažil poučit. Byl bohémem a zřejmě egocentrikem. Střídal životní partnerky (a byl obviňován ze sexismu). Byl diletantem, který ale svoji neznalost nikdy nezakrýval politicky korektními frázemi. Náležel ke vzdělavcům, kteří ztratili svoji vlast, ale vybudovali si novou ve sféře angažovaného intelektu. Ve své konfrontaci s hlavními ideologickými hrozbami 20. století, fašismem, nacismem a komunismem obstál se ctí.

Rovněž tak obstál Michael Scammell, autor zatím nejrozsáhlejší a nejpodrobnější biografie Arthura Koestlera. V některých pasážích je zřejmé, že Koestlerovy speciální zájmy přesahují Scammellův rozhled a erudici. Nemyslím si nicméně, že je možné zrovna něco takového Michaellu Scammellovi vytýkat. Současná akademická prostředí již dávno neprodukuje intelektuály Koestlerova typu a rozhledu. Kniha *Koestler: The Literary and Political Odyssey of a Twentieth-Century Skeptic* představuje imponantní, monumentální a mimořádně kvalitní intelektuální biografii, kterou lze doporučit každému zájemci o dějiny 20. století.

◆ Ivo T. Budil